

Palmerstons mæglingsforslag af 19. maj og 23. juni 1848 i den dansk-tyske strid

Af *Holger Hjelholt*.

I revolutionsåret 1848 undgik kun to af stormagterne omvæltningerne: det konservative Rusland under czar Nikolaus med Nesselrode som kansler og det liberale Storbritannien. Det sidste havde fra 1846 et — ikke særlig stærkt — whig-ministerium under John Russell. Det mest indflydelsesrige medlem i ministeriet var udenrigsministeren lord Palmerston. En nyere forfatter har om ham ment, at han passer godt ind i Podsnap-selskabet i Charles Dickens' „Our Mutual Friend“: „Vi englændere er meget stolte af vor konstitution . . . Den blev skænket os af forsynet“. I sin udenrigspolitik optrådte Palmerston derfor som beskytter af liberale og konstitutionelle bevægelser. Kendt er Metternichs udtalelse om ham: Hat der Teufel einen Sohn — so ist er sicher Palmerston.

Den danske martsminister Orla Lehmann har sagt om ham, at han i udenrigspolitikken var suveræn og ansvarsfri. Det er givet, at Palmerston nødtigt så indblanding på sit område. Der er karakteristiske vidnesbyrd om hans vrede, når dette skete. Men det hændte dog ikke så sjældent; og indblandingen kom fra det tyske, koburgske kongehus. Ved Vilhelm IV's død i 1837 var prinsesse Viktoria, datter af hertug Edvard af Kent og en koburgsk prinsesse, blevet dronning, 18 år gammel. I 1840 blev hun gift med sin slægtning, prins Albert af Sachsen-Koburg-Gotha, og da hun — som hun selv siger — ved giftermålet havde lovet at lyde sin mand, blev Alberts anskuelse på det udenrigspolitiske område hendes. Prins Albert var nationaltysk indstillet, stemt for tysk enhed under preussisk førerskab, skal endda i 1848 have lovet bidrag til opbygningen af en tysk marine. Han var absolut ikke af den opfattelse, at udenrigspolitikken var dronningen — eller ham — uvedkommende. Alle udenrigspolitiske depecher skulle før deres afgang forelægges — og formelt billiges — af Viktoria. Hvad

der ville være sket, hvis hun — eller Palmerston — havde fastholdt sit standpunkt, står hen i det uvisse. Begge bøjede af for en konflikt. Men af hjertet ønskede hun og gemalen Palmerston hen, hvor peberet gror.

Som gesandt i London havde Preussen fra 1841 Karl Chr. Josias v. Bunsen, fortrolig ven af Frederik Vilhelm IV. Bunsen var engelsk gift, og han var persona grata i Windsor. Han sværmede — og arbejdede — for nær forbindelse mellem de to lande. Palmerston var egentlig her i ret god overensstemmelse med Windsor og med Bunsen. Fra Østrig skiltes Palmerston ved sin støtte til de liberale bevægelser i Italien, og mellem England og Rusland var der stærke interessemodsætninger — Tyrkiet og Asien. Derimod måtte Preussen, hvor man i 1846 havde indkaldt en forenet landdag, forekomme konstitutionalismens forkæmper behagelig. Lidt mindre behagelig — fra et handelssynspunkt — var den preussiske toldforening, og helt blind for, at preussisk ekspansionspolitik i hertugdømmerne ikke ville være en fordel for engelske interesser, var Palmerston sikkert heller ikke.

Da den slesvig-holstenske revolution den 24. marts 1848 brød ud, gav Preussens konge — selv så dybt ydmyget ved Berlinrevolutionen 6 dage før — den straks sin støtte. Siden fulgte forbundsdagens. Den provisoriske regering i Rendsborg havde som et af sine programpunkter det danske hertugdømme Slesvigs inkorporation i Tyskland. Uden at afvente, hvordan det i den udbrudte krig ville gå med dette programpunkt, bestemte man, at der også i Slesvig skulle holdes valg af deputerede til den nationalforsamling, der i Frankfurt skulle rådslå om og vedtage en demokratisk enhedsforfatning for Tyskland. Hverken på Ærø eller Als, som man ikke fik erobret, eller i det genstridige Nord-slesvig skete der valg. Derimod lod Bunsen, Preussens officielle repræsentant i England, sig vælge som deputeret i Slesvig! Skønt han aldrig mødte i Frankfurt, er hans valg et vidnesbyrd om Tysklands kaotiske og revolutionære tilstand.

Det var denne erklærede „slesvig-holstener“, som den danske gesandt i London, Frederik Reventlow, havde som modpart, da det endelig i maj 1848 i London kom til forhandlinger mellem Danmark og Tyskland under Palmerstons mægling. Reventlow var ikke en af vore betydeligste diplomater — vi havde ikke

mange — men om hans gode vilje og iver efter at tjene sit land er der ingen tvivl. Orla Lehmann karakteriserer ham som en god dansk mand og som en mand, der let kom på talefod med englænderne.

Havde Bunsen hoffets øren, havde Reventlow støtte i det engelske folks sympati for det lille land i dets kamp mod en stormagt. Som repræsentant for en sådan faldt Bunsens ord derimod med langt større vægt end Reventlows. Men også denne havde — til en vis grad — en stormagt bag sig, Rusland, med hvis gesandt i London, Brunnow, han plejede råd om alle vigtigere skridt.

Den danske regering havde naturligt nok ønsket Rusland med ved mæglingen. Det modsatte Tyskland sig bestemt, og resultatet var, at Palmerston blev — og forblev — enemægler.

Palmerstons hovedinteresse i den dansk-tyske strid var at få freden genoprettet — uden alt for småligt hensyn til, hvem der havde ret, og hvem det kom til at gå ud over. I kampen havde Danmark overmagten til søs og kunne blokere de tyske havne — meget generende for Englands handel. Men som sømagt kunne England ikke tage afstand fra brug af blokadevåbenet. Derfor måtte Palmerstons bestræbelser gå ud på at få krigshandlingerne til at ophøre, så engelsk handel igen kunne trives. Yderligere kunne det befrygtes, at den „lokale“ krig kunne udvikle sig til en europæisk, hvis Rusland skred ind af ængstelse for forstyrrelse af ligevægten i Norden.

Kort efter den slesvig-holstenske revolutions udbrud anbefalede Palmerston den danske konge at gøre slesvig-holstenerne sådanne rimelige indrømmelser (such reasonable concessions), som kunne medføre, at de forskellige dele af monarkiet forblev samlede under hans scepter. Hvori disse „reasonable concessions“ skulle bestå, nævntes ikke. Omtrent samtidig skal han — tør man tro Bunsen — i en tilfældig samtale med denne have sagt, at hvis befolkningen i hertugdømmerne bestemmer sig for „foreningen“ — af Slesvig og Holsten — og kan hævde sig, vil ingen have noget at indvende derimod. Muligvis kan Palmerston ved en sådan udtalelse have haft den belgiske revolution i 1830 og hvad derefter fulgte i tankerne. Visse analogier mellem Belgien og et eventuelt Slesvig-Holsten kan sikkert drages.

Medens belgierne kunne hævde sig, var dette slesvig-holstenerne umuligt — trods deres forførelse af store dele af hertugdømmernes tropper under det løgnagtige påskud om „den ufri konge“. Havde Preussen ikke interveneret, så havde oprøret hurtigt været omme.

Tysklands fjendtlige indrykning i Slesvig foranledigede den danske regering til at gøre England opmærksom på dets garanti-traktat af 1720; denne forpligtede det til at hævde Danmark i den fredelige besiddelse af Slesvig. Men Palmerston afviste traktatens anvendelighed i det foreliggende tilfælde, da Tyskland havde erklæret, at det ikke var dets hensigt at ville erobre Slesvig. Enhver opfordring fra dansk side til aktivt at støtte Danmark afslog han med, at England havde påtaget sig at mægle; det kunne ikke tage parti for nogen af parterne: man måtte afvente, hvad der kom ud af mæglingen.

I begyndelsen af maj trængte Bunsen stærkt ind på Palmerston, for at denne energisk skulle tage fat på mæglingen ud fra tyske synspunkter. Ved en mundtlig forhandling mellem dem den 13. maj stillede Palmerston følgende forslag til en våbenstilstand: 1. fjendtlighedernes ophør til lands og vands; 2. frigivelse af krigsfanger og af opbragte eller beslaglagte skibe; 3. de danske tropper rømmer Slesvig; 4. de tyske Jylland og hertugdømmerne. Det forudsættes sikkert, at den provisoriske regering forbliver ved magten under våbenstilstanden.

I en samtale 4 dage senere med Reventlow udtalte Palmerston, at en våbenstilstand var en god ting, men et endeligt arrangement bedre! Som middel hertil udkastede han ideen om en *deling af Slesvig*.

Denne idé havde den provisoriske regering allerede fremsat sidst i marts før fjendtlighederne, skønt den kun ønskede den anvendt på de allernordligste dele af Slesvig. Den opgav den efter de tyske sejre, medens Preussen fastholdt den og ville gå med til, at dele af Nordslesvig ved afstemning kom til Danmark, når resten af Slesvig optoges i Tyskland og med mandlig arvefølge. »Er det en ringe ting«, udtalte Bunsen, »at have opnået en sådan løsning af striden ved et kortvarigt felttog?«

Den 18. maj havde Palmerston en forhandling med Reventlow. Den kom alene til at dreje sig om betingelserne for våbenstilstand,

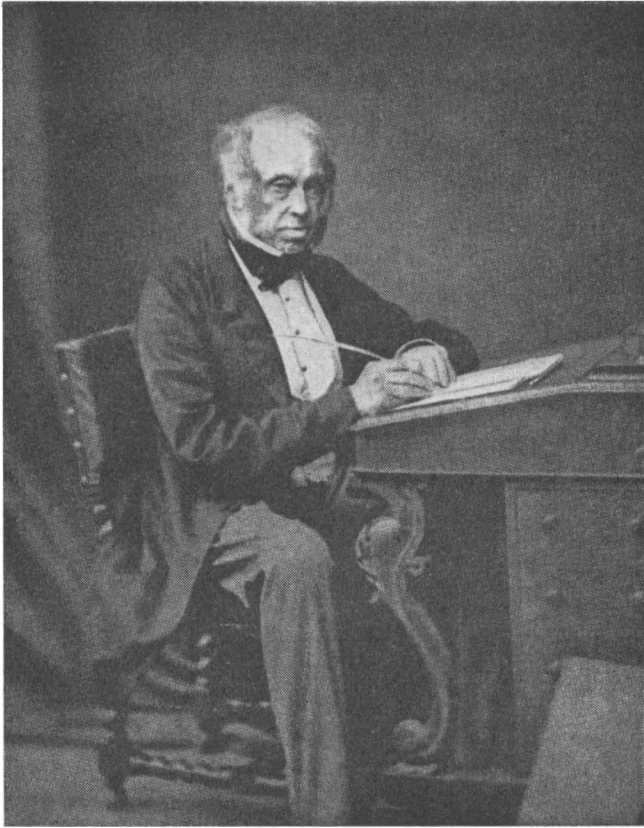
da Reventlow havde fået bestemte instrukser om ikke at indlade sig på drøftelser om en endelig afgørelse. Hver enkelt betingelse i våbenstilstandsforslaget blev diskuteret, hvorefter Palmerston ifølge Reventlows indberetning udkastede „løseligen . . . samme i 6 punkter“.

Efter Reventlow kom Bunsen for — i en 3 timer lang konference. Palmerston forelagde ham det våbenstilstandsforslag, som han lige havde drøftet med Reventlow — og efter dennes opfattelse billiget. Bunsen erklærede det straks for uantageligt, og det lykkedes ham under konferencen at vinde Palmerston for sin opfattelse: at våbenstilstanden skulle forbindes med fredspræliminærer, og at disse skulle gå ud på deling af Slesvig.

Ifølge Bunsens beretning enedes de to herrer om, at Bunsen næste dag skulle sende Palmerston de preussiske forslag om våbenstilstand og fredspræliminærer. Så ville Palmerston samme aften skrive til København og instruere den engelske gesandt her, sir Henry Wynn om at anbefale delingsplanen til den danske regering. Jeg er „højst tilfreds“ med Palmerstons optræden i denne vigtige konference, konstaterer Bunsen.

Da Reventlow ved et hofbal om aftenen den 19. spurgte Palmerston, om det forslag, de havde diskuteret dagen før, var antaget af Bunsen, nøjedes Palmerston med det svar, at han sendte forslag til den danske regering om at „afgøre hele sagen på engang“. Skønt Bunsens forslag var så helt anderledes end det med Reventlow drøftede, fandt han det altså ikke nødvendigt at tage en ny forhandling med den danske gesandt, før han hen over hovedet på denne sendte København sin anbefaling af delingsforslaget.

I depechen den 19. maj til Wynn pålægges det denne at få den danske regering til at gå ind på, at den provisoriske regering styrer begge hertugdømmer under våbenstilstanden, og i det hele bemyndige Reventlow til at gå med til betingelser, man kan vente, Bunsen vil acceptere. Men det var ønskeligt, fortsætter depechen, om man samtidig kunne opnå en løsning af selve striden. Der nævnes 4 muligheder; som den sidste Slesvigs deling efter nationaliteter. Denne skal Wynn anbefale. Delingslinjen kan trækkes enten efter forhandling eller af kommissærer på stedet. Palmerston var modstander af afstemning, hvad Bunsen havde

*Lord Palmerston.
(Fotografi fra hans senere år.)*

gjort sig til talsmand for. Som en grund for Danmark til at acceptere delingen anfører depechen, at uddør den kgl. mandslinje, vil sandsynligvis begge hertugdømmer skilles fra kongeriget. Palmerston deler åbenbart den urigtige slesvig-holstenske opfattelse af arvefølgen i Slesvig som mandlig — trods begivenhederne i året 1721.

Samme dag som Palmerston godtog Preussens forslag, fik han af Ruslands gesandt meddelelse om den truende note, som Nesselrode havde sendt til Berlin, og som bevirkede, at Wrangel omgående rømmede Jylland. Dagen efter meddelte Palmerston Bun-

sen denne note. Bunsen var kisteglad over den diplomatiske sejr, han forud for noten havde vundet.

I sin konference den 20. forsøgte Bunsen som sædvanligt at manuducere Palmerston og forklare ham, hvad han havde at svare Rusland. Til den preussiske regering skrev han, at nu gjaldt det at fastholde det vundne og samtidigt vise mådehold. Hans udtalelser herom virker sympatiske, skønt de nok er stærkt påvirkede af Ruslands optræden. Han skriver: „Hvad jeg her har opnået, er hvad næppe nogen ventede: *mere kan ikke opnås*. Og mere kunne næppe heller med billighed kræves, og det ville sikkert være højst ufornuftigt at forlange mere. De tåbelige talemåder og krav hos ultra-germanerne i Frankfurt og i klubberne hjælper os ikke imod danskerne og deres forbundne: men de skiller os mere og mere fra England og indvikler os i en slem krig. Det engelske ministerium har nu engang antaget vor basis: før eller senere må Danmark antage den, når vi holder os til England . . . Hver fordring på en dansk landsby i Slesvig er en uretfærdighed, og enhver uret hævner sig. Og er det da ingenting at forene hele Slesvig med Tyskland, til hvilket det aldrig har hørt?“

I en depeche få dage senere fortæller Bunsen, hvor egenmægtigt Palmerston havde handlet ved sin, som Bunsen siger, „mærkværdige note“ af 19. Ministeriets chef, John Russell, fik først kendskab til den et par dage efter og var „meget *bestyrtet*“. Han skyndte sig at forelægge den for dronningen, men fandt, at hun „ikke var foruroliget derved, skønt formen ikke er den foreskrevne“. Da noten accepterede den tyske fredsbasis, er det ikke underligt, at den ikke foruroligede Viktoria og Albert.

I samme depeche fortsætter Bunsen med sine glædesytringer over noten: „Her er det uhyre skridt sket, netop aftenen før meddelelsen af den russiske note [Ruslands trussel om at gribe aktivt ind]: at Slesvigs deling er antaget som basis, og at indlemmelsen af det forenede Slesvig-Holsten er antaget“. Om delingsmåden — eller delingslinjen — var der ganske vist ikke opnået enighed. Bunsen fandt, at Haderslev og Åbenrå amter måtte tilfalde Danmark, men Tønder blive tysk. Den provisoriske regering, skriver han, bør formanens til fornuft: „Mere end det i sandhed *billige* kan vi ikke forlange, og burde vi ikke engang kræve!“ Erhvervelsen af Als var ganske vist fra et militært synspunkt

vigtig, men ud fra hvilken grundsætning ellers skulle man kræve at få Als? Beboerne var fanatisk dansksindede, og hertil kom endelig, at tyskerne jo ikke havde fået øen erobret!

Palmerstons fredsbasis syntes en kort tid at have haft mulighed for at blive accepteret. I København trængte Wynn i henhold til sine instruktioner ind på udenrigsministeren, grev Knuth, og fik endda denne til at tegne en delingslinje syd om byerne Flensborg og Husum. Den russiske kansler, Nesselrode, kunne åbenbart på det tidspunkt tænke sig en deling. Gik Danmark ind på en sådan, mente Brunnow dog, at der vel kun kunne være tale om den allersydligste strimmel, eventuelt indbefattet byen Slesvig. Så kunne slesvig-holstenerne altid synge slagsangen: Schleswig-Holstein meerumschlungen.

Allerede den 27. maj kunne Wynn meddele Palmerston, at Knuth havde foretaget et tilbagetog fra sine tidligere over for delingstanken imødekommende udtalelser. I begyndelsen af juni sendtes den danske diplomat Reedtz til London for at bistå Reventlow ved forhandlingerne med Palmerston. Reedtz fremhævede de store ulemper og betænkeligheder ved en deling og nævnte som løsning „*Slesvigs selvstændighed*“ eller uafhængighed — af Danmark som af Tyskland, men forenet med den danske krone.

Bunsen trængte i disse dage stadig ind på Palmerston, for at denne skulle tvinge Danmark til at acceptere forslaget af 19. maj. Det har han dog nok været uvillig til — det ville også være i strid med engelsk offentlig mening — og heller ikke har han været i stand dertil, såfremt Rusland ikke ville billige en sådan optræden fra engelsk side. Derimod gjorde han et forsøg på at få en våbenstilstand sluttet — og således at den provisoriske regering beholdt styret i hertugdømmerne. Danmark afviste forslaget.

Der fandt i de første 2-3 uger af juni en lang række forhandlinger sted mellem Palmerston og de respektive parter; selv pinsegadene brugtes hertil. Læser man Bunsens og Reventlows depecher for disse forhandlinger, ser man, at Palmerston over for Bunsen viser anderledes villighed til at drøfte problemer og enkeltheder end over for Reventlow. Det nye mæglingsforslag, som Palmerston gav parterne besked om, at han ville udarbejde til afsendelse den 23. til København og Berlin, skulle også blive langt

mere præget af tyske end af danske synspunkter. I sin sidste forhandling med Bunsen skal Palmerston have sagt, at den danske konge måtte anerkende Slesvigs og Holstens politiske forbindelse og enhed ved at give dem en fælles forfatning og fælles forsamling. Til Reventlow sagde han derimod, at han ville foreslå enten deling eller tilstanden, som den var før, status quo ante. Det sidste var noget helt andet end det til Bunsen sagte.

Den 22. juni traf Reventlow Palmerston ved dronningens kur. Endnu havde han ikke haft tid til at udarbejde sit forslag, sagde Palmerston, men han ville gå hjem og gøre det. Og hjem gik han. Dagen efter sad Reventlow og ventede på forslaget. Klokken blev 12, den blev 4, den blev 6, men endnu hørte han intet fra Palmerston. Siden kl. 2 havde det engelske statsråd været samlet. Så begav Reventlow sig til Downing Street for at aflevere en depeche. Her erfarede han, at Palmerston virkelig var blevet færdig med sit arbejde, og at han om få minutter ville få det. „Der er dokumentet,“ ender Reventlow sit fra „Foreign Office Downing Street“ daterede brev og oversender det med Palmerstons underskrift forsynede mæglingsforslag af 23. juni.

Forslaget falder i to dele: om våbenstilstand og om en endelig løsning. I betingelserne for tilstanden kræves nu ikke længere, at tyske tropper skal rømme Holsten, derimod nok Slesvig, men her skal de danske også rømme Als. Under tilstanden skal den provisoriske regering ophøre at regere, men den nye regering, halvt udnævnt af „kongehertugen“, halvt af det tyske forbund, skal være fælles for begge hertugdømmer. Det havde under forhandlingerne — i øvrigt til Palmerstons store forundring! — vist sig, at Reventlow og Reedtz ikke var uvillige til at gå ind på en fællesregering, halvt indsat af forbundet, et princip, de hidtil bestemt havde protesteret imod!

Til løsning af selve stridsspørgsmålet gav Palmerston *to forslag*. Det første var Slesvigs deling i to hertugdømmer: Sydslesvig, optaget i det tyske forbund og med Holstens arvefølge, og Nordslesvig med kongerigets arvefølge. Det andet gik ud på, at Slesvig skulle forblive, som det nu var, med fælles administration med Holsten. Men endvidere skulle der være fælles provinsialstænder for de to hertugdømmer, hvad der ikke svarede til status quo ante. Slesvigs arvefølge skulle forblive, som den

var — hvordan den var, siges der intet om. I depechens slutning maner Palmerston parterne til forsonlighed: de må respektere hinandens overbevisning og betænke, at skønt det er let at begynde krig, er udfaldet af en sådan gemt „in the doubtful Darkness of the Future and is hid from the foresight of Man“ (i fremtidens uvisse mørke og skjult for menneskets forudseenhed).

Med Palmerstons forslag viste såvel dronning Viktoria som prins Albert sig meget tilfredse; de udtrykte begge håb om, at de stridende parter ville acceptere dem. Fra et dansk synspunkt kan der vist ingen tvivl være om, at havde man kun disse to forslag at vælge imellem, var det 1. at foretrække — med en „rimelig“ delingslinje som den af grev Knuth antydede: fra Gelting bugt til Husum. Da Reventlow gjorde Palmerston opmærksom på, at forslaget om fælles stænder ikke stemte med status quo ante, svarede han, at det var den eneste koncession, som Tyskland fik, hvis Danmark valgte dette forslag. Men for en dansk betragtning betød „koncessionen“, at Nordslesvig udsattes for samme skæbne, som Sydslesvig havde fået ved den nationalt set ulykkelige forbindelse mellem Slesvig og Holsten. Hellere vovede man endnu en kamp på liv og død med sin overmægtige modstander.

Det danske ministerskifte i midten af november betød, at man fra dansk side bestemt forkastede Palmerstons forslag af 23. juni; derimod erklærede man sig rede til at forhandle om den såkaldte 3. plan, der betegnes som *Slesvigs selvstændighed* eller uafhængighed. Den blev grundlaget for de følgende forhandlinger og afgav et vidt spillerum for fortolkninger af, hvad der rettelig må forstås ved selvstændighed og uafhængighed.

Foredrag, holdt på det nordiske historikermøde i Bergen den 11. august 1964. Her lidt omarbejdet. — Hvad det benyttede kildemateriale angår, henvises til mit i Videnskabernes Selskabs Historisk-filosofiske Meddelelser, bd. 41, nr. 1 (1965), udkomne arbejde »British Mediation in the Danish-German Conflict 1848-1850. Part One. From the March Revolution to the November Government«.